מיכל 14
תיק 2
מע' 18

18. בדואים, ביורג'ים, האזור.

בפרדס כ"ספלה: מיכל 14, תיק 2, מע' 7 (בתיק הזה)
בראיונות עם יעקבי, על ביורג'ים ובדואים.
תמונת מאהל בדואי - בתיק מע' באוה-יונגסטה

ארכיון קריית אונו
מיכל 14 תיק 2 מעטפה 18
נרשם: [illegible]
נסרק: [illegible]
נבדק:

השגרות מסדרים מיכל 14
בן 2
מר 18

קרית אונו - הבולמוס המעולה המקומות בפברואר 1966 מס 18

✓ 3 עמ'
✓ הכלל מסדים
✓ (קטע לבית טיפוס)

ותיקים מספרים על קרית-אונו

לאן כל הפרחים הלכו?

במסגרת מדור זה סי־פרנו לכם על ראשית הק־מת הקריה, על מצוקת הימים הראשונים, על ה־נוער והמבוגרים, הספו־רט והבילויים, היחס לע־רבים והיחס לבריטים ה־שכנים, ועל עוד נושאים רבים ושונים.

מה שלא סיפרנו היה — כיצד, בעצם, נראתה כפר־אונו באותם ימים? זאת אנו באים לספר כאן, באחרונה בסדרת כתבות על אותם ימים.

איך נראה הכפר? דומה כי הדבר הראשון העולה בזכרונך הוא הצבע, הירוק. ירוק לכל מלוא העין. פרד־סים הקיפו סביב סביב את הכפר — צפונה ודרומה, מזרחה וימה. הכביש הצר וזרוע המהמורות לכפר ג־רם לכך, שהנסיעה תהיה ממושכת הרבה יותר מכפי שהינה כיום, מה גם שכלי הרכב של אז לא היו כה מהירים; כך שהנסיעה הכ־פרה נמשכה (מתל־אביב) כשעה והיא עברה אך בין פרדסים — למן הרגע בו נטש האוטובוס את כביש פתח־תקוה ונכנס לכבישון שהוביל לתל־ליטוינסקי ו־לכפר־אונו.

מלבד פרדסים, היו גם שדות החיטה והשעורה, אשר עובדו על־ידי שכנינו מכפר אז׳ר, והוסיפו גוון שונה של ירק לירוק־ה־כהה של הפרדסים. באותם שדות, ובסמוכים להם, צי־מחו פטריות־מאכל לרוב, ו־בימות הגשמים אפשר היה לראות נוער ומבוגרים, ע־טופים מעילי־גשם וסלים ב־ידיהם, כשהם פושטים בש־דות כדי ללקט אותן פט־ריות; ויותר משהתענגו על אכילתן, שמחה שמחה גדו־לה בעת מציאתן.

לנוער ולחובבי הטבע מ־צויים היו בשדות ופרדסים אוצרות לרוב. כל חייתו־יער היתה שם: צבים וקי־פודים, ארנבות ושועלים, בזים ודיות, נחשים וחול־דות — כל אלה ורבים אח־רים היו שם, כמו שהיו עצי דומים (שיזף־קוצני) עמוסי פרי ומשוכות צבר, שיחי־בר וכלניות לרוב; צבעונים ואיריסים כיסו את השדות.

האנשים היו אז קרובים לטבע; ואמנם, בשיעורי ה־טבע לא היתה המורה נד־קקת לספרים — אלא היתה לוקחת את תלמידיה החו־צה״ לשדות, ושם יכולה היתה ללמדם על הכל מכל. ומשום שחיו בתוך הטבע, היו לאנשים גם תחביבים שונים מכפי שיש היום: אחד אסף נחשים, שני הת־מחה בציד צפורים; לנער אחד היה אוסף של מאה ו־יותר צבים ואחד אהב דוו־קא קיפודים.

בשפע כזה של בעלי־חיים — אין פלא שתחביב אחר, בעל כיוון הפוך, היה — הציד. אמנם, לא קמו לנו ציידים מהוללים, אך מדי־פעם היה מביא מישהו שלל כלשהו הביתה, אם כי להישגים נפלאים לא הגיעו כאן.

וזכור המעשה, כיצד אחד מאותם „ציידים״ הלך, בל־ווית זוג חברים, ושוטט ב־שדות וביערות יום תמים, ירה יריות הרבה אלא שרק נקב את האוויר. עם דמדו־מים, גילה לבסוף זוג יוני־בר ענקיות — או שמא היו אלה שלווים? — מעבר מזה למשוכת־גדר. והיו ה־יונים עצבניות מאד — כך נראה היה הדבר ממרחק — והן נעות לכאן ולשם, ה־לוך וחזור. כיוון ידידינו וירה במהירות, ומשוכנע היה שהנה יביא הביתה ל־פחות יונה אחת — כאשר נשמע לפתע זעקה מרה ו־חמור מבוהל זינק מעבר לאותה משוכה; והסתבר כי אזניו הארוכות היו אלה ש־בצבצו מעבר לגדר ונחש־בו ליונים כשרות. עד היום, אם לא השיב בינתיים אותו חמור נשמתו לבוראו, מה־לך הוא וחור באחת מא־זניו....

הכפר עצמו — ירוק היה אף הוא. שלושים־ארבעים הבתים שבו דומים היו כ־ליל זה לזה: מרובעים, ל־בנים (שני חדרים והול), גגם גג־רעפים אדום והם ניצבים בתוך גן שדונם גו־דלו. ההבדל היחיד: הבתים שבנתה חברת רסקו, בחלקו הצפוני של הכפר, תריסיהם ירוקים היו בעוד שתריסי שאר הבתים — אדומים כ־להבה.

שכונת־אונו תוכננה כש־כונת־עובדים, כשכל בית צמוד משק־עזר; ואכן — רבים גידלו להם בחצרו־תיהם עזים, תרנגולות וא־ווזים, לכמה וכמה היו רפ־תות קטנות, בעוד שלמש־פחה אחת — משפחת אונ־גר — היתה רפת גדולה מאד (בהתחשב במקובל ב־אותם ימים), ועליה היתה פרנסתה. על כן, נקרא ה־מקום כפר־אונו בפי תו־שביו, הגם שהשם הרשמי הרשמי היה שכונת אונו. כך נקרא, אף שכפר ממש לא היה מעודו.

לא היה, אך אווירה כפ־רית היתה גם היתה. עדרי הפרות של הבדווים, שמש־כנם בסמוך (מאהלם הגדול ביותר היה במקום בו נ־צבת עתה קיראון), היו פו־שטים בשדות הכפר, והג־אפירים (שוטרים מבני הי־שוב) ניהלו עמם מלחמת־חרמה.

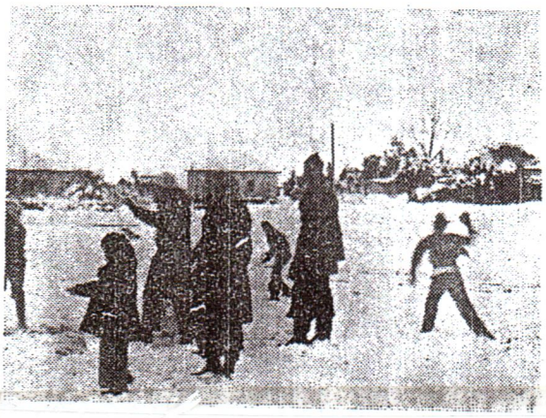

לא יאומן, אולם כך נראתה הקריה לפני 12 שנה בדיוק...

* * *

ירוק היה תמיד, פרט ל־פעם אחת — כאשר הכפר הפך לבן כולו. היה זה לפני ארבע־עשרה שנה בדיוק, בפברואר 1952. או אז ירד בלילה שלג, כמויות ענק של שלג — דבר הקורה ב־ארץ, כך אומרים, אחת ל־המישים, ששים שנה. כל הכפר כולו הפך לבן; עצים שלא הסכינו בכך נשברו תחת עומס השלג; ילדים מוקסמים, שמעולם לא ראו משהו מעין זה, לא הלכו אותו יום לבית הספר, אלא הקימו גלמי שלג — עליהם קראו אך בספרים — נל־המו בכדורי־שלג והיו כחו־למים.

והסתבר שהיה בכפר גם אופטימיסט ללא תקנה — ד״ר צרף המנוח — שה־ביא עמו מאירופה את מח־ליקי השלג שלו, וביום ג־דול זה הוציאן מהמחסן ו־נתנם לילדי השכונה, כדי שיחליקו בשלג, נוסח ה־אלפים. או שהיה זה ה־שלג הלא מתאים, או ישה־נוער לא ידע בדיוק לעסוק בספורט זה. מכל מקום — המחליקים נשארו עומדות על עמדן, ולבסוף הוחזרו אחר כבוד למחסן ושוב לא הוצאו משם.

* * *

זו היתה וכך נראתה כפר אונו של הימים הם; כך נראתה עד, בערך, לימי הקמת המדינה. אחר, החלו טרקטורים מוציאים את ע־ציהם של כמה פרדסים ב־צפון השכונה: השטחים יו־שרו ובתים קטנים וצפופים הוקמו עליהם, כדי לקבל את פני גל העליה הגדול מאירופה. הוקמה גבעת בר־כה. ואחר נעקרו עוד פר־דסים — חלקם עזובים, ש־כן בעליהם ערביים היו; והוקמו שיכונים נוספים, ובני כפר אז׳ר חדלו לעבד את השדות שממעבר לכפר ושם הוקמו בתי החיילים המשוחררים ושיכון עובדי חברת החשמל. הכביש לכ־פר — עתה הקריה — הו־רחב, ופרדסים אמנם עדיין היו, פה ושם, אך שיכונים ושכונות צצו לאורך כל הדרך — גבעת־שמואל ו־נווה־און ואור־יהודה וגני־התקווה. עברו עוד מספר שנים, והקריה — אין לע־מוד בפני הקידמה! — עתי־דה להפוך לעיר: צצים „קיראון״ ו„רימון״ וישמח משה ו„ירון״ ורוגובין ו־שיכוני־גד, ויבואו עוד.

לפני מספר ימים הלכנו לטייל למקום שנקרא בפי הנוער־של־אז גבעת הצ־בים. זוהי גבעה, במזרח הכפר, שזכתה לשמה מפני שכל מי שרוצה למצוא צ־בים — היה מוצאם שם, בכמויות גדולות. בפברואר־מרס היתה הגבעה מכוסה צבעונים וכלניות, לאלפים ולרבבות.

עתה, אין עוד צבים ב־גבעה, ואין אף לא צבעוני אחד: על כלניות אין מה לדבר.

וראינו זוג צעירים שהלך לטייל בסביבה, ובידי הנ־ערה צרור פרחים דל — שלושה סביונים ותורמוס אחד. הבחור רצה לצלמה. חיפשו מקום, הלכו לכאן ולשם, ולבסוף נעמדה הצ־עירה ליד שלד של מכונית חלודה, שהיתה מוטלת ב־שדה, וכך צולמה: הנערה בחיק הטבע המודרני.

אכן, היו ימים...

מיכל 14
תיק 2
מז' 18

"קרית אונו" בהוצאת המועצה המקומית
מס' 15, נובמבר 1965

הבדואים חזרו לקרית־אונו

בימים אלה זכתה קרית־אונו לנוף חדש־ישן: משפחת בדויים, אשר לא עמדה בקשיי הבצורת בנגב, נדדה צפונה והשתכנה זמנית ב... קיראון, שם רועים העדרים בשטחי העשב.

14
2
18

בדויים

„הלכנו לחתונות של הבדויים"
צאב שפיגלשטין
4.11.99

„ולנו הילדים היו החיים בכפר נפלאים...
בשנות לאחמד הבדוי" אורה דגון, בעב
המשפחתית

„לעבדאלה בקיראון היתה חנות מכולת"
רחל ליטלין-זיין
5.8.99

מיכל 14
תיק 2
מס' 18

מסביבה / הסביבה / האזור

„הקיוסק של ציפורה" *

„הוצעה לנו דירה בכפר-אונו, את המידע הראשון על המקום קיבלנו בקיוסק של ציפורה שנמצא על אם הדרך לכפר-אונו (בסביבות גבעת שמוא של היום). לכפורה היתה שם דבר באותה תקופה ויצעה על הכל מה שמתרחש בסביבה. סיפרנו לה שבאנו לראות את כפר-אונו כי מציעים לנו שם דירה ובגלל הוותנו עולים חדשים אין או מתמצאים אם המקום הוא טוב או רע. בשומעה את הדברים האלה היא מיד התלהבה ואמרה" אם נותנים לכם דירה בכפר-אונו חטפו אותה בשתי ידיים..." וכו' וכו'

* כנראה באזור מרכז בעלי מלאכה, סוף רחוב השומר.
רענן רשף

מיכל 19
תיק 2
מס' 18

ראיונות עוי רחל שביא.
ללא תאריך

בדואים

„המצב היה קשה... עולה הוכרע השכם והערב. המקום היה מלא ערבים ובדואים למעלה בגבעה* והרחוב גורדון"
יוסף יעקובי.

* בנראה שמלכון לבדוש מכבי

14
2
18

בדואים

"בדרכנו [מבית"ס בכפר אז"ר] הביתה טילנו לפעמים למאהל הבדואיים, עשינו עסקי חליפין עם הילדים, אנחנו נתנו להם נהבים ופרסים והם נתנו לנו מהתכשיטים שהבנות ענדו, לפעמים ההוחים שלנו באו לחפש אותנו. היחסים עם הבדואים באזור היו טובים, הם הצמינו את כל הכפר לחתונות שלהם.

מתוך צברונות של חנה למברגר פרסלר.

14
2
18

בדאוויים - ביארג'ים

באזור קיראון של היום היו פרדסים של ערבים מיפו, הפרדסים
השתרעו עד למקום שעליו ניבנה מחנה תל-השומר, היו להם בארות.
באזור סביון של היום היו מספר פרדסים של ערבים, מסביב לכפר
ישבו מספר משפחות של בדואוויים. משפחה אחת של ערבים שגרו באזור
קיראון של היום היו משפחת אבו יונס אמשה. הם גרו בפרדס לא שלהם
וטיפלו בו. המשפחה כיום גרה בטייבה והיחס איתם היה ונשאר ידידותי.
דרך לוי אשכול שימשה כדרך מעבר שנעו בו הבדואים.
באזור בר-אילן היה משק של ערבי נולדי בשם ... שגידל תנירים.
קלמן פישר 7.9.89

„ברכת מים ליד הבית הגבוה* בחבצלת (קיראון) היה קשור בפרדס"
צני פישר-מלה גזית 12/7/96

„באזור של קיר-און היה קבר שיך" צני פישר 26/4/92

„כל הכפר השתרע במסיבת החתונה שלנו, היה השומר הערבי" ארנסט יונגסטר 2/11/99

„עדרי הפרות של הבדואים, שמשכנם בסמוך (מאהלם הגדול גילתר היה במקום בו נילבת
עתה קיראון) היו פושטים בשדות הכפר, והגאפירים (שוטרים מבני הישוב)
ניהלו עמם מלחמת חורמה" בן לחוי ?! "קרית אונו" בהוצאת המועצה המקומית
פברואר 1966 מס' 18

„פעמים אחרות עסקו כולם - התלמידים והמורה - ברדיפה אחרי לאלאי שכנינו
הערביים, שהיו נוהגים לידות אבנים, גשי חול ושאר כלי משחית על חלונות חדר
בית-הספר - כשהם מתחבאים בשדה התורמוס הגדול שליד המוסד" בן לחוי
קרית אונו בהוצאת המועצה המקומית
חסר התאריך

* חבצלת 6. רעיון.

מיכל 14
תיק 2
מע' 18

בדויים

"לאחמד היו 2 נשים, חסאן שלח את אחת הנשים להזהיר שהאנגלים נתנו תחמושת לערבים. אחת הנשים נכוותה בשרפה ועזרנו לה.
אחמד נתן את סוסו היפה לאוסף יעקבי במתנה".

גד' נתן 13.2.2000

"כמו בסרט קויבוי, ריספלד כיל בוקר אשב על ידיו כפפות, השומר של בדואי גם הוא על סוס רוכב על ידו, כמה פועלים מאלה שלא גרים בפרדס רצים אחרי הסוסים... גרו כ-60-70 בדואים, בפרדס. זאת היתה החמולה של אחמד אבו חסן (מהנגב) הם גרו לחוד לא ע"י הבית של קוניקוב, גרו בפרדס." קלמן פישר 7/9/89

מיכל 14, תיק 2 מע 18

בחוים

„מאחורי מגדל המים היתה גדר שהקיפה את
כל הכפר. הערבים התגוררו לא רחוק.
באתי עם מצלמה לצלם חיל אנגלי שישב
עם כלב וצייר, צלמתי אותו ואז ערבי עם
גמל רצה שאצלם גם אותו, צילמתי אותו
ואז הוא רצה שאוציא לו מיד את התמונה
מהמצלמה... אחרי זמן מסויים הבאתי לו
את התמונה"

חנה פייזר-בן יהודה 11.03.02

1, בלי אמצעי הגנה, בחושך, בין כל רחשי הפרדסים. אבל העבודה
צל הברוורמנים נחשבה לזכות, לקידום. השתכרתי אז 12.5 גרוש
יום, הישג משמעותי ונחשק.

בין הפרדסים היתה גם ראשית היכרותי עם השכנים הערבים.
אפשר לומר שכל היום הסתובבתי ביניהם, ובהחלט למדתי כמה
דברים חשובים. עד אז, בעיני הילד שלי, נתפסו הערבים במשהו
לאו־דווקא מרשים, מאיים, בלתי נחוץ ולמטה מזה. בעבודה, בקרבה
פיזית ממשית, מקבלים גם פרספקטיבות אחרות. הערבים בפרדסי
ברוורמן היו מה שנקרא – "ערבים לויאלים". לויאלים עד כדי כך
שהיו אפילו רוכשים נשק עבור ההגנה. היו אלה בני חמולה
מאל־עריש, גברים שתקנים וקשוחים, ואני זוכר היטב־היטב אחד
מהם, שהיה שומר עיוור. לעיוור הזה היו חושים יוצאים מן הכלל;
הוא ידע לזהות כל רחש, לאבחן כל ריח, הכיר כל תנועה של הרוח
והעצים, הוא ממש חש את האדמה. הוא היה מסתובב בין הפרדסים,
רכוב על סוסתו, ידע כל שביל וכל עיקול, חמוש בחרב גדולה –
ובפרדסים "שלו" לא היו כמעט גניבות.

קראו לו אבו־ראשיד. ואבו־ראשיד זה לימד אותי פרק חשוב במה
שנקרא עוצמה מרתיעה; גם כשהינך מוגבל, נכה, גם כשניטל ממך
הדבר החשוב מכל – מאור עיניים. אחוות העובדים, הזִיעה
המשותפת, ההכרח שבמתן כתף ועזרה, הולידו את מה
שהמזרח־התיכון כולו כה מייחל לו: יחסי רעות ושיתוף בין העמים.
איני יודע אם מדובר בחלום הזוי או במציאות אפשרית, אבל ללא
ספק בין הפרדסים של כפר־גנים, עין מול עין, כתף אל כתף, גיליתי
את אחד המפתחות המובילים לכך.

ביני ובין אחד הנערים הערביים, שהיה קצת מבוגר ממני, נקשרו
מה שניתן לכנות כזרעי ראשיתה של ידידות. הוא היה מהיר תפיסה,
סמכותי, מנהיג מלידה. מצאנו לעצמנו שפה משותפת. נער זה נהיה
לימים השיח' של שבט הסוואר'קה וכשרואיין, באיזו מסגרת, אחרי
מלחמת ששת הימים, הדהים את שומעיו כשענה ודיבר אליהם...

יידיש.

באותה תקופה הייתי כבר מפקד סיני וכשנודע לי שהקולגה שלי
מפרדסי כפר־גנים חי וקיים – מיהרתי להגיע אליו לביקור, נוטל עימי
את בני משפחת ברוורמן. הגענו אליו. היו לו מין פונדק שכזה, מעין
חאן, והוא מייד זיהה אותי, התקדם לעברי בחיוך רחב כשידו מושטת
לפנים, על אף שעברו למעלה מ־30 שנה.

לא כל הפרדסנים היהודים היו הגונים ככני משפחת ברוורמן. היו
כמה – אני יכול להיזכר בשלושה כאלה – שהלינו את שכרי, עד לרגע
זה...

לאחר־מכן פרץ משבר בענף הפרדסנות ונאלצתי לחפש עבודה
בין בתי־המלאכה והחרושת של אז. עבדתי עבודות סבלות קשות,
כמו חמור או בהמת מסע מן השורה. אחר־כך שלחתי ידי
במכונאות, בליטוש יהלומים, בקידוח ובחציבה במחצבות
מגדל־צדק, בגננות, בסלילת כבישים עבור הצבא הבריטי בנתניה.
במלה אחת – הכל. כל עבודה שהוצעה, שניתן היה להשיגה – שם
הייתי. והמלאכה היתה נקנית תוך כדי עשייה. והעיקר – בחריצות
רבה.

ללא ספק, היו אלה ניסיונות קשים, לעתים – פוגעניים.
במגדל־צדק איבדתי חלק מאחת מאצבעות יד ימיני. לעתים, הייתי
מתמוטט פיזית עד כדי מחלה... אבל, בסך־הכל, היה זה חישול, גם
פיזי וגם נפשי.

ושוב – כשאני מתבונן בחבר'ה הצעירים של היום, במה שנקרא
"שוק העבודה", אני נדהם לגלות, פעם אחר פעם, את הרתיעה
מעבודה גופנית, מכל מה "שמלכלך את הידיים". לא רק שמביטים,
עתה, בזלזול ובביטול על מלאכות הכפיים, במין הבעה של
השתתפות בצער או ברחמים – "טוב, נו, מסכנים, או חסרי בינה..." –
אלא שאף מסתלקים מכך ברמה הלאומית–משקית. שדות ישראל,
החקלאות היקרה שלנו, אתרי הבנייה, שירותים למיניהם, מאוכלסים
היום ברבבות פועלים זרים: תאילנדים, רומנים, פיליפינים, סינים,
אפריקנים, מה לא?

החיזיון של פועל עברי – שלא להזכיר גברים צעירים, יוצאי צה"ל